

सङ्घीयतामा मिडिया नीति तथा कानून

(मस्यौदामाथि टिप्पणी तथा सुझाव)

गण्डकी प्रदेश
टिप्पणी तथा सुझाव
असोज, २०७५

प्रदेश सञ्चार नीति,
२०७५

नेपालको संविधानले कानून बनाउने अधिकार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको व्यवस्थापिकालाई दिएको छ । संविधानले सङ्घलाई दूरसञ्चार, रेडियो फ्रिक्वेन्सीको बाँडफाँट, रेडियो, टेलिभिजन र हुलाकसम्बन्धी अधिकार दिएको छ । प्रदेशलाई रेडियो, एफएम, टेलिभिजन सञ्चालनसम्बन्धी अधिकार दिएको छ । सञ्चार माध्यमसम्बन्धी सङ्घ र प्रदेशको साभ्ना अधिकार राखिएको छ । त्यस्तै स्थानीय तहलाई एफएम सञ्चालनसम्बन्धी अधिकार दिइएको छ । सङ्घ, प्रदेश र केन्द्रलाई पत्रपत्रिकासम्बन्धी साभ्ना अधिकार दिइएको छ । संविधानमा उल्लेख भएको प्रदेशको अधिकारअन्तर्गत प्रदेशले रेडियो एफएम सञ्चालनको अधिकार, सामुदायिक तथा प्रादेशिक टेलिभिजन सञ्चालन, केवुलमा आधारित टेलिभिजन नियमन तथा अनुगमन गर्ने अधिकार र प्रदेशभित्रका पत्रपत्रिकाको अभिलेखीकरण गर्नेसम्बन्धी कानून बनाउन सक्छ । प्रदेशले निर्माण गर्ने कानूनलाई समेत दिशानिर्देश गर्ने गरी गण्डकी प्रदेशले प्रदेश सञ्चार नीति, २०७५ निर्माण गरेको हो ।*

मस्यौदा नीतिका मूलभूत समस्या

प्रदेश नं. ४ ले तयार पारेको आमसञ्चार नीति, २०७५ को मस्यौदामा निम्नानुसारका समस्या छन् :

- यो नीतिको मस्यौदा राष्ट्रिय आमसञ्चार नीति, २०७३ लाई आधार मानेर बनाइएको पाइन्छ । राष्ट्रिय आमसञ्चार नीतिलाई प्रदेशअनुकूल बनाउने र त्यसमा भएका समस्यासमेत हटाइ थप अधिकार प्रदान गर्नुपर्नेमा नीतिको मस्यौदामा कतिपय प्रावधान नियन्त्रण गर्नेखालका राखिएको छ ।
- अनलाइन माध्यमका बारेमा सैद्धान्तिक र व्यावहारिक पक्षमा मिडिया नीति प्रस्ट हुन सकेको छैन । अनलाइन माध्यमको अधिकतम उपयोग गरी लोकतान्त्रिक मूल्य/मान्यतालाई संस्थागत, सङ्घीयताको कार्यान्वयन, राज्यका विभिन्न निकायको निगरानी, नागरिकलाई सहजरूपमा सेवा प्रवाहलगायतका काम गर्न सकिन्छ । तर नीतिको मस्यौदामा अनलाइन माध्यमप्रति अनुदार हुनुका साथै यसको विकास र विस्तारमा कार्यक्रमहरू स्पष्ट छैनन् ।
- नीतिको मस्यौदामा प्रदेशका सबै क्षेत्र र समुदायमा सूचनाको पहुँच पुऱ्याइ राज्य र जनताबीचको दूरी घटाउने भनिएको छ । दूरी घटाउनु राम्रो हो तर प्रस्तुत कार्यक्रमले दूरी घटाउने स्पष्ट खाका दिँदैन ।
- इन्टरनेट प्रणाली एवं अन्य डिजिटल माध्यमको सम्भावित दुरुपयोग नियन्त्रण गर्न सक्ने प्रावधान राखिएको छ तर यो कुन अवस्थामा कसरी गरिन्छ भन्ने स्पष्ट हुनुपर्छ ।
- 'राष्ट्रिय अखण्डता, नागरिकहरूबीचको सद्भाव, राष्ट्रिय सुरक्षालगायत प्रादेशिक आर्थिक-सामाजिक-राजनीतिक संवेदनशीलतामा नकारात्मक प्रभाव नपर्ने गरी' भन्ने प्रावधानमा स्पष्ट र वस्तुपरक कारण उल्लेख गरिनुपर्छ । अन्यथा नियन्त्रणको गन्ध आउँछ ।

*प्रदेश सञ्चार नीति, २०७५ असोज महिनामा पारित भएको हो ।

- आमसञ्चारका माध्यमहरूको वर्गीकरणका लागि रेडियो र टेलिभिजनको हकमा उसले प्राप्त गरेको प्रसारण क्षमतालाई साना, मझौला वा ठूला सञ्चार माध्यमका रूपमा वर्गीकरण गरिनेछ र त्यस्ता माध्यमहरूको सामुदायिक वा व्यावसायिक उद्देश्यका आधारमा 'सर्त' र सङ्कलित किटान गरिनेछ भन्ने उल्लेख छ । 'सर्त' तोक्ने प्रावधान वस्तुनिष्ठ हुनुपर्छ ।
- मस्यौदा नीतिमा 'कुनै एक व्यक्ति, परिवार वा समूहलाई अनलाइन माध्यमबाहेक छापा, श्रव्य दृश्य र श्रव्य माध्यम गरी तीनै माध्यममा लगानी गर्न रोक लगाइ सञ्चार माध्यममा एकाधिकार कायम गर्न दिइने छैन' भन्ने उल्लेख छ । जुन प्रावधान राष्ट्रिय सञ्चार नीति, २०७३ सँग बाभिएको छ । राष्ट्रिय आमसञ्चार नीति, २०७३ मा छापा र विद्युतीय एउटै प्रकृतिको राष्ट्रियस्तरको प्रकाशन वा प्रसारण माध्यमको स्वामित्व धारण वा सञ्चालन गरेको एक व्यक्ति, परिवार वा समूहलाई अन्य प्रकाशन वा प्रसारण माध्यमको स्वामित्वमा निर्णायक हिस्सा नहुने गरी निश्चित सर्तसहित लगानीको सीमा तोक्ने सम्बन्धमा आवश्यक कानुन व्यवस्था गर्ने उल्लेख छ ।
- प्रदेशका सबै क्षेत्र र समुदायमा पुग्न सक्ने गरी प्रदेश स्तरका सरकारी सञ्चार माध्यमहरूलाई व्यवस्थित गर्न 'प्रदेश सञ्चार बोर्ड' गठन गरिनेछ र सो बोर्डलाई पूर्ण स्वायत्तताका साथ काम गर्ने वातावरण मिलाइनेछ भन्ने व्यवस्था छ । लोकतन्त्रमा सरकारले प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपमा मिडिया सञ्चालन गर्नुहुँदैन ।
- 'श्रमजीवी पत्रकारहरूको पेशागत सुरक्षाका लागि सेवा, सर्त तथा सुविधासम्बन्धी कानुन तर्जुमा गरी सञ्चारगृहहरूमा कानुन कार्यान्वयन गराइनेछ र कानुन कार्यान्वयन भए/नभएको सम्बन्धमा भरपर्दो अनुगमनको व्यवस्था मिलाइनेछ' भन्ने उल्लेख छ । पत्रकारहरूको पेशागत सुरक्षाका लागि श्रमजीवी पत्रकार ऐन कायमै छ ।
- संविधानमा फ्रिक्वेन्सी वितरणको अधिकार सङ्घलाई दिइएको छ । तर नीतिको मस्यौदामा कुनै एक व्यक्ति, संस्था वा सञ्चालकले एकभन्दा बढी फ्रिक्वेन्सी उपयोग गर्न नपाउने व्यवस्था मिलाउने, फ्रिक्वेन्सी प्राप्त गरेको मितिले प्रत्येक १२ वर्षमा प्रदेश सरकारले फ्रिक्वेन्सी फिर्ता लिने, फ्रिक्वेन्सी प्राप्त गरेपछि नियमित प्रसारणमा नगई खरिद बिक्री गर्ने मनसायलाई निरूत्साहित गर्न प्रसारण संस्थाको स्वामित्व खरिद, बिक्री वा हस्तान्तरण भए फ्रिक्वेन्सी स्वतः प्रदेश सरकारअन्तर्गत ल्याइने व्यवस्था गरिएको छ । सङ्घीय सरकारको राष्ट्रिय आमसञ्चार नीति २०७३ मा भने प्रत्येक १८ वर्षमा फ्रिक्वेन्सी फिर्ता लिने व्यवस्था छ । यो विरोधाभाष मिलाउनुपर्छ ।
- एफएम रेडियोको नेटवर्किङमार्फत हुने प्रसारणका कारण प्रदेशभित्रका भाषा, संस्कृति र रहनसहनमा पर्न सक्ने नकारात्मक प्रभाव रोकथाम एवं न्यूनीकरण गर्न नेटवर्किङ वा रिले प्रसारण गर्नुपूर्व अनिवार्यरूपमा प्रदेश सरकारबाट अनुमति लिनुपर्ने जुन व्यवस्था गरिएको छ यसको उद्देश्य स्पष्ट हुनुपर्छ ।
- मस्यौदा नीतिमा दर्ता नभई सञ्चालनमा रहेका अनलाइन माध्यमहरूलाई निषेध गर्ने र

स्रोत पुष्टि हुन नसक्ने तथा कसैको चरित्र हत्या हुने गरी वा गलत लाभ लिने गरी वा आममानिसमा हिंसा, आतङ्कलाई प्रेरित गर्ने गरी प्रकाशन भएका सामग्रीहरूमाथि पूर्णतः प्रतिबन्ध लगाइ प्रेस रजिस्ट्रारको कार्यालयसँग परामर्श लिइ साइबर सुरक्षासम्बन्धी कानूनअनुसार कारबाहीको व्यवस्था मिलाइने प्रावधान राखिएको छ । अनलाइन सञ्चार माध्यम र पत्रकारिता गर्ने अनलाइनलाई एउटै तरिकाले हेरिएको छ जुन आफैँमा समस्याग्रस्त छ । त्यसैगरी साइबर सुरक्षाअनुसार फौजदारी कारबाहीको व्यवस्था गरिएको छ । त्यसले पत्रकारलाई समेत फौजदारी अभियोग लगाउन सक्ने बाटो खुला गरेको छ यो आफैँमा गलत छ ।

मुख्य सुभावा

- लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थाअनुरूप आमसञ्चार माध्यमको विकास, विस्तार र अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको रक्षा र प्रवर्द्धनको मूल मर्मलाई आत्मसात गरेर प्रदेश नीति तयार पार्न आवश्यक छ । नीतिले मिडिया र पत्रकारलाई जवाफदेही बनाउन प्रोत्साहन गर्नुपर्छ, त्यसका लागि नियन्त्रण नभई सहजीकरण गर्ने सिद्धान्तबाट निर्देशित हुन जरूरी छ ।
- राष्ट्रिय आमसञ्चार नीतिसँग नबाफिने तर प्रदेशमा थप अवसर सिर्जना गर्ने गरी नीति बनाउन आवश्यक छ । त्यसका लागि मिडियाको भूमिका र अधिकार कटौती हुने प्रावधान हटाउनुपर्छ ।
- अनलाइन माध्यमबारे सैद्धान्तिक र व्यावहारिकरूपमा प्रष्ट हुन आवश्यक छ । अनलाइन माध्यमलाई नियन्त्रण होइन, विस्तार र व्यवस्थित गर्ने मान्यताबाट निर्देशित हुन आवश्यक छ ।
- पत्रकारलाई फौजदारी अभियोग लगाउन सक्ने बाटो खुला गरिएको छ । पत्रकारलाई फौजदारी नभएर देवानी कानून आकर्षित हुने व्यवस्था गर्न आवश्यक छ ।
- नीतिमा प्रदेशका सबै क्षेत्र र समुदायमा सूचनाको पहुँच पुऱ्याउने र नागरिकलाई सशक्तीकरण गर्ने प्रावधान राख्न आवश्यक छ ।
- आमसञ्चारका माध्यमहरूमा थप लगानीका लागि प्रोत्साहित गर्दै लगानीलाई पारदर्शी बनाई यसलाई व्यावसायिक एवं प्रतिस्पर्धी बनाउन प्रोत्साहित गर्ने नीति उल्लेख गर्न जरूरी छ ।
- इन्टरनेट प्रणाली एवं अन्य डिजिटल माध्यमको प्रयोग र त्यसबाट हुन सक्ने लाभलाई प्राथमिकता दिन जरूरी छ न कि दुरुपयोग नियन्त्रणलाई ।
- 'राष्ट्रिय अखण्डता, नागरिकबीचको सद्भाव, राष्ट्रिय सुरक्षालगायत प्रादेशिक आर्थिक-सामाजिक-राजनीतिक संवेदनशीलतालाई मिडियाले ख्याल गर्नुपर्छ । र, मिडियाको स्वनियमनको जिम्मा स्वयं मिडियालाई दिनुपर्छ । अनुगमनका रूपमा स्वनियमनलाई बुझ्नुहुँदैन ।
- आमसञ्चार माध्यमका विषयवस्तुलाई गुणस्तरीय, विश्वसनीय र जवाफदेही बनाउन प्रोत्साहन गर्नुपर्छ जसले गर्दा मिडियासँग सम्बन्ध पनि रहिरहन्छ र हस्तक्षेप पनि हुँदैन ।

- आमसञ्चारका माध्यमहरूको वर्गीकरण गरी सामुदायिक मिडियालाई सहूलियत प्रदान गर्नुपर्छ । व्यावसायिक मिडियालाई प्रवर्द्धन गर्ने र तिनीहरूको सुरक्षाको प्रत्याभूत गर्नुपर्छ ।
- मस्यौदा नीतिमा 'कुनै एक व्यक्ति, परिवार वा समूहलाई अनलाइन माध्यमबाहेक छापा, श्रव्य दृश्य र श्रव्य गरी तीनै माध्यममा लगानी गर्न रोक लगाइ सञ्चार माध्यममा एकाधिकार कायम गर्न दिइने छैन' भन्ने उल्लेख छ जुन प्रावधान राष्ट्रिय सञ्चार नीति, २०७३ सँग बाफिएको छ । राष्ट्रिय आमसञ्चार नीति, २०७३ मा भएको व्यवस्थालाई ध्यान दिइ अनलाइनबाहेक छापा वा प्रसारण माध्यममा लगानी भएका कुनै एक व्यक्ति, परिवार वा समूहले अर्को माध्यममा निर्णायक हिस्सा नहुने गरी लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था गर्न आवश्यक देखिन्छ ।
- समाचार संस्था खोल्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहत गरिनेछ भन्ने व्यवस्था राख्न जरूरी छ । सरकारले सरकारी स्तरमा समाचार संस्था खोल्ने प्रावधान हटाउन आवश्यक छ ।
- फ्रिक्वेन्सी वितरणको अधिकार सङ्घलाई भएकाले प्रदेश सरकारको फ्रिक्वेन्सी नीति सङ्घीय सरकारसँग मेल खाने गरी राख्न आवश्यक छ ।
- प्रदेशका सबै क्षेत्र र समुदायमा पुग्न सक्ने गरी प्रदेशस्तरका सरकारी सञ्चार माध्यमहरूलाई व्यवस्थित गर्न 'प्रदेश सञ्चार बोर्ड' गठन गरिनेछ र सो बोर्डलाई पूर्ण स्वायत्तताका साथ काम गर्ने वातावरण मिलाइनेछ भन्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यसलाई हटाउन आवश्यक छ । लोकतन्त्रमा सरकारले प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपमा मिडिया सञ्चालन गर्न हुँदैन ।
- 'श्रमजीवी पत्रकारहरूको पेशागत सुरक्षाका लागि सेवा, सर्त तथा सुविधासम्बन्धी श्रमजीवी पत्रकार ऐनअनुसार गरिने व्यवस्था गर्नुपर्छ किनकि पत्रकारहरूको पेशागत सुरक्षाका लागि श्रमजीवी पत्रकार ऐन कायमै छ । आवश्यक परे प्रदेशस्तरमा श्रमजीवी पत्रकार ऐन बनाउन सकिन्छ । र, त्यसमा थप प्रावधान राख्न सकिन्छ ।
- एफएम रेडियोको नेटवर्किङमार्फत हुने प्रसारणका कारण प्रदेशभित्रका भाषा, संस्कृति र रहनसहनमा पर्न सक्ने नकारात्मक प्रभाव रोकथाम एवं न्यूनीकरण गर्न नेटवर्किङ वा रिले प्रसारण गर्नुपूर्व प्रदेश सरकारलाई जानकारी दिने व्यवस्था गर्न आवश्यक छ ।
- मस्यौदा नीतिमा प्रदेशमा पत्रकारिता गर्ने अनलाइन माध्यमहरूको दर्ताको व्यवस्था गर्न सकिन्छ । अनलाइनलाई निषेध गर्ने र सामग्रीहरूमाथि पूर्ण प्रतिबन्ध लगाइने व्यवस्था परिमार्जन गर्न आवश्यक छ । मिडियालाई नियन्त्रण र पूर्ण प्रतिबन्ध लगाउन हुँदैन । गलत काम मिडियाले गरेका छन् भने अदालतबाट प्रमाणित भएको खण्डमा कारबाही गर्न सकिन्छ ।
- अनलाइन माध्यम र पत्रकारिता गर्ने अनलाइन माध्यमलाई फरक-फरक तरिकाले हेर्न आवश्यक छ । अनलाइन माध्यमहरूलाई जिम्मेवार तथा जवाफदेही हुन र पत्रकारिता गर्न खोलिएका अनलाइन माध्यमहरूलाई पत्रकारिताको आचारसंहिता र मूल्य/मान्यतालाई पालना गर्न प्रोत्साहन गर्ने व्यवस्था गर्न आवश्यक छ ।

बुँदागत समस्या र सुभावा

बुँदा नं.	विद्यमान अवस्था	हनुपर्ने	कैफियत
१.२.	आमसञ्चार माध्यमहरूको अधिकतम उपयोगद्वारा प्रदेशभित्रका सबै क्षेत्र र समुदायमा सूचनाको पहुँच विस्तार गरी राज्य र जनताबीचको दूरी घटाउने ।	आमसञ्चार माध्यमहरूको अधिकतम उपयोगद्वारा प्रदेशभित्रका सबै क्षेत्र र समुदायमा सूचनाको पहुँच पुऱ्याउने ।	सूचनाको पहुँच पुऱ्याउनु मुख्य कुरा हो । त्यसको प्रभाव के पर्छ भन्ने अर्को पाटो भएकाले ।
१.९.	१.९. पछिल्लो समय तीव्ररूपमा विकास एवं बिस्तार भइरहेको इन्टरनेट प्रणाली एवं अन्य डिजिटल माध्यमको सम्भावित दुरुपयोग नियन्त्रण गरी यसका सकारात्मक लाभहरूको प्रबर्धन गर्ने ।	इन्टरनेट प्रणाली एवं अन्य डिजिटल माध्यमलाई व्यवस्थित र प्रबर्धन गरिनेछ ।	दुरुपयोग हुन्छ र त्यसलाई नियन्त्रण गरिनुपर्छ भन्ने परिकल्पना भन्दा त्यसलाई व्यवस्थित र प्रबर्धन गर्दा डिजिटल मिडियाबाट बढी लाभ लिन सकिने भएकाले
२.३.	राष्ट्रिय अखण्डता, नागरिकबीचको सद्भाव, राष्ट्रिय सुरक्षालगायत प्रादेशिक आर्थिक-सामाजिक-राजनीतिक संवेदनशीलतामा नकारात्मक प्रभाव नपर्ने गरी सञ्चार माध्यमहरूले प्रवाह गर्ने विषयवस्तुमा स्वनियमनका आधारमा पूर्ण स्वतन्त्रता हुनेछ ।	सञ्चार माध्यमहरूलाई स्वनियमनका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ ।	नकारात्मक प्रभाव नपर्ने उल्लेख हुनासाथ प्रेसका अधिकार कुण्ठित हुन सक्ने सम्भावना रहेकाले ।
२.४.	प्रदेशभित्र सञ्चालन हुने छापाखाना र प्रसारणका माध्यममा कार्यरत जनशक्तिको योग्यता र क्षमता निर्धारण गरी आमसञ्चार माध्यमका विषयवस्तुलाई गुणस्तरीय, विश्वसनीय र जवाफदेही बनाइनेछ ।	प्रदेशभित्र सञ्चालन हुने छापा माध्यम, प्रसारण माध्यम र अनलाइनमा श्रमजीवी पत्रकार ऐन र नियमावली लागु गरिनेछ । कर्मचारीहरूको हकमा श्रम ऐन र नियमावली लागु गरिनेछ । छापा माध्यम, प्रसारण माध्यम र अनलाइनमा विनियमावली बनाइ लागु गर्नुपर्नेछ ।	ऐन, नियमावली र विनियमावलीमा नै जनशक्तिको योग्यता र क्षमता निर्धारण गर्न सकिने भएकाले । राज्यले पत्रकारको योग्यता र क्षमता निर्धारण गर्ने होइन ।

हुँदा नं.	विद्यमान अवस्था	हुनुपर्ने	कैफियत
२.६.	आमसञ्चारका माध्यमहरूको वर्गीकरणका लागि रेडियो र टेलिभिजनको हकमा उसले प्राप्त गरेको प्रसारण क्षमतालाई साना, मझौला वा ठूला सञ्चार माध्यमका रूपमा वर्गीकरण गरिनेछ र त्यस्ता माध्यमको सामुदायिक वा व्यावसायिक उद्देश्यका आधारमा सर्त र सहूलियत किटान गरिनेछ ।	आमसञ्चारका माध्यमहरूको वर्गीकरणका लागि रेडियो र टेलिभिजनको हकमा उसले प्राप्त गरेको प्रसारण क्षमतालाई साना, मझौला वा ठूला सञ्चार माध्यमका रूपमा वर्गीकरण गरिनेछ र त्यस्ता माध्यमको सामुदायिक वा व्यावसायिक उद्देश्यका आधारमा सहूलियत किटान गरिनेछ ।	सर्त राख्नासाथ प्रेसका अधिकारमा अवरोध सिर्जना हुन सक्ने भएकाले ।
२.८.	प्रदेशभित्र सञ्चालित आमसञ्चार माध्यममा विदेशी लगानीको निर्णायक भूमिका हुने गरी आउनसक्ने सम्भावित लगानीलाई नियन्त्रण एवं व्यवस्थापन गर्न प्रभावकारी अनुगमनको व्यवस्था गरिनेछ । आमसञ्चार माध्यममा कार्यरत पत्रकार तथा कर्मचारीहरू अनिवार्यरूपमा नेपाली नागरिक हुनुपर्नेछ ।	प्रदेशभित्र सञ्चालित आमसञ्चार माध्यममा विदेशी लगानीको निर्णायक भूमिका राख्न पाइने छैन । मिडियामा हुने विदेशी लगानीको अनुगमन गरिनेछ । विदेशी लगानी भएका मिडियामा कार्यरत पत्रकार तथा कर्मचारीहरू अनिवार्यरूपमा नेपाली नागरिक हुनुपर्नेछ ।	नीतिगतरूपमा नै स्पष्ट गर्दा लगानी पनि आउन सक्ने र नियन्त्रण गर्न आवश्यक नपर्ने भएकाले । सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रको दीर्घकालीन नीति २०५९ मा 'नेपाली पत्रकारिताको क्षेत्रमा पर्याप्त मात्रामा स्वदेशी लगानी प्रवाहित भइरहेको हुँदा छापा माध्यमको विकासका लागि विदेशी लगानी स्वीकार नगर्ने उल्लेख छ ।
२.९०.	कुनै एक व्यक्ति, परिवार वा समूहलाई अनलाइन माध्यमबाहेक छापा, श्रव्य दृश्य र श्रव्य गरी तीनै माध्यममा लगानी गर्न रोक लगाइ सञ्चार माध्यममा एकाधिकार कायम गर्न दिइने छैन ।	कुनै एक व्यक्ति, परिवार वा समूहले अनलाइन माध्यमबाहेक छापा वा प्रसारण माध्यममा निर्णायक लगानी गर्न सक्नेछन् । त्यसभन्दा बढी माध्यममा निर्णायक हिस्सा लगानी गर्न पाइने छैन ।	छापा वा प्रसारण माध्यमको अनलाइन माध्यम अनिवार्य जरतै भएकाले ती दुईवटा मिडियामा पूर्ण र त्यसभन्दा बाहेकमा निर्णायक हिस्सा लगानी गर्ने व्यवस्था नहुँदा मिडियामा एकाधिकार नहुने भएकाले । सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रको दीर्घकालीन नीति २०५९ मा कुनै पनि व्यक्ति, संस्था वा कम्पनीलाई प्रकाशन गृह, समाचार एजेन्सी, रेडियो प्रसारण संस्था र टेलिभिजन प्रसारण संस्थामध्ये बढीमा कुनै दुईटा माध्यम सञ्चालन गर्न अनुमति दिने र यसरी अनुमति दिँदा दोस्रो माध्यममा कुल लगानीको ४० प्रतिशतसम्म मात्र लगानी गर्न पाउने प्रावधान छ ।

बुँदा नं.	विद्यमान अवस्था	हुनुपर्ने	कैफियत
२.११.	सञ्चार माध्यमहरूको प्रोत्साहनका लागि प्रदान गरिने लोककल्याणकारी विज्ञापनको प्रभावकारी र न्यायपूर्ण वितरणका लागि कानुन बनाइ व्यवस्थित गरिनेछ । यस्ता विज्ञापनमा ग्रामीण क्षेत्रबाट सञ्चालित सेवामूलक आमसञ्चार माध्यमहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।	सञ्चार माध्यमलाई प्रदान गरिने लोककल्याणकारी विज्ञापन कानुन बनाइ औचित्यका आधारमा वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।	बढी पहुँच यसको पहिलो सैद्धान्तिक आधार हुनुपर्छ ।
२.१२.	जनताको सूचनाको अधिकार र राज्यको नागरिकप्रतिको दायित्व बहनका लागि प्रदेशका सबै क्षेत्र र समुदायमा पुग्न सक्ने गरी प्रदेश स्तरका सरकारी सञ्चार माध्यमहरूलाई व्यवस्थित गर्न 'प्रदेश सञ्चार बोर्ड' गठन गरिनेछ र सो बोर्डलाई पूर्ण स्वायत्तताका साथ काम गर्ने वातावरण मिलाइनेछ ।		प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपमा सरकारले मिडिया सञ्चालन गर्न जरूरी छैन ।
२.१८.	श्रमजीवी पत्रकारहरूको पेशागत सुरक्षाका लागि सेवा, सर्त तथा सुविधासम्बन्धी कानुन तर्जुमा गरी सञ्चार गृहहरूमा कानुन कार्यान्वयन गराइनेछ र कानुन कार्यान्वयन भए/नभएको सम्बन्धमा भरपर्दो अनुगमनको व्यवस्था मिलाइनेछ । कानुन कार्यान्वयन नगर्ने सञ्चार माध्यमहरूलाई प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने सबै प्रकारका सुविधाबाट वञ्चित गराइने व्यवस्था मिलाइनेछ ।	प्रदेशबाट प्रकाशन तथा प्रसारण हुने आमसञ्चार माध्यमहरूमा श्रमजीवी पत्रकार ऐन लागु गरिनेछ । कानुन कार्यान्वयन भए/नभएको अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।	श्रमजीवी पत्रकार ऐनले नै पत्रकारलाई निर्देशित गर्न सक्ने र त्यसलाई आवश्यकताअनुसार संशोधन गर्न सकिने भएकाले ।
३.१.	फ्रिक्वेन्सी वितरणको हालको व्यवस्थामा संशोधन गर्दै कुनै एक व्यक्ति, संस्था वा सञ्चालकले एकभन्दा बढी फ्रिक्वेन्सी उपयोग गर्न नपाउने व्यवस्था मिलाइनेछ । साथै फ्रिक्वेन्सीलाई राष्ट्रिय स्रोतका रूपमा विकास गर्न फ्रिक्वेन्सी प्राप्त गरेको मितिले प्रत्येक १२ वर्षमा प्रदेश सरकारले फ्रिक्वेन्सी फिर्ता लिनेछ । र, सोही फ्रिक्वेन्सीलाई प्रतिस्पर्धा एवं निश्चित मापदण्डका आधारमा पुनः नयाँ सरह वितरणको व्यवस्था गर्न सक्ने गरी मापदण्ड विकास गरिनेछ । यो व्यवस्था प्रदेश राजपत्रमा सूचना छापिएको मितिदेखि लागु हुनेछ ।	फ्रिक्वेन्सी वितरणको हालको व्यवस्थामा संशोधन गर्दै यो प्रावधानलाई सङ्घीय सरकारलाई प्राप्त अधिकारका आधारमा प्रदेशले व्यवस्थापन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।	फ्रिक्वेन्सी वितरण गर्ने अधिकार प्रदेशलाई नभई सङ्घलाई भएकाले

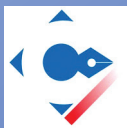
बुँदा नं.	विद्यमान अवस्था	हुनुपर्ने	कैफियत
३.१.२	फ्रिक्वेन्सी प्राप्त गरेपश्चात् नियमित प्रसारणमा नगई खरिद बिक्री गर्ने मनसायलाई निरूत्साहित गर्न प्रसारण संस्थाको स्वामित्व खरिद, बिक्री वा हस्तान्तरण भए फ्रिक्वेन्सी स्वतः प्रदेश सरकार मातहत ल्याइनेछ । यसैगरी एकपटक फ्रिक्वेन्सी प्राप्त गरिसकेपछि ३ वर्षसम्म नवीकरण नभएको अवस्थामा समेत सो फ्रिक्वेन्सी स्वतः सरकार मातहत आउने व्यवस्था गरिनेछ ।		फ्रिक्वेन्सी वितरण गर्ने अधिकार प्रदेशलाई नभई सङ्घलाई भएकाले । यो प्रावधानलाई सङ्घीय सरकारलाई प्राप्त अधिकारका आधारमा मिलाउन आवश्यक छ ।
३.१.३.	फ्रिक्वेन्सी स्पेक्ट्रम कम भएका ठाउँमा फ्रिक्वेन्सी उपलब्धतालाई सहज बनाउन आवश्यक अध्ययन गरिनेछ । प्रसारण क्षेत्रका इजाजत प्राप्त संस्थाले परस्पर पूर्वाधार तथा भू-उपग्रहको सहप्रयोग तथा साभेदारी गर्न चाहेमा त्यस्ता प्रयासलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।	यो प्रावधान हटाउन आवश्यक छ ।	यो अधिकार प्रदेशलाई नभई सङ्घलाई भएकाले
३.२.२.	प्रदेश सञ्चार बोर्डमार्फत सञ्चालन हुने सञ्चार माध्यमहरूलाई जुनसुकै प्राकृतिक प्रकोपका समयमा समेत निर्वाध सञ्चालन हुन सक्ने गरी आवश्यक भौतिक व्यवस्था एवं स्रोत साधनको व्यवस्था मिलाइनेछ ।		यो प्रावधान ठीक भए पनि यसरी सञ्चालित मिडियाको समयावधि तोक्न आवश्यक छ ।
३.३.३.	एफएम रेडियोको नेटवर्किङमार्फत हुने प्रसारणका कारण प्रदेशभित्रका भाषा, संस्कृति र रहनसहनमा पर्न सक्ने नकारात्मक प्रभाव रोकथाम एवं न्यूनीकरण गर्न नेटवर्किङ वा रिले प्रसारण गर्नुपूर्व अनिवार्यरूपमा प्रदेश सरकारबाट अनुमति लिनुपर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।	एफएम रेडियोको नेटवर्किङमार्फत प्रदेशमा प्रसारण हुने समाचारमूलक तथा अन्य कार्यक्रमहरूले प्रदेशको भाषा, संस्कृति र रहनसहनलाई सम्मान गर्नुपर्नेछ । नेटवर्किङ वा रिले प्रसारण गर्नुपूर्व प्रदेश सरकारलाई जानकारी दिनुपर्नेछ ।	प्रकाशनपूर्व प्रतिबन्धका साथै नियन्त्रण गर्न सक्ने सम्भावनालाई सुधार गर्न जरूरी भएकाले ।
३.५.२.	प्रदेश सञ्चार बोर्ड मातहत प्राप्त हुन आएका सूचना एवं समाचारहरूको उपयोग गर्ने गरी प्रदेश सरकारले समाचार संस्थाका रूपमा विकास गर्ने र निजी सञ्चार माध्यमहरूलाई उपलब्ध गराउन सक्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।		लोकतन्त्रमा सरकारले समाचार संस्था सञ्चालन गर्न हुँदैन । समाचार संस्था स्थापना गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्न आवश्यक हुन्छ ।

बुँदा नं.	विद्यमान अवस्था	हुनुपर्ने	कैफियत
३.७.३.	दर्ता नभई सञ्चालनमा रहेका अनलाइन माध्यमहरूलाई निषेध गरिनेछ । स्रोत पुष्टि हुन नसक्ने तथा कसैको चरित्र हत्या हुने गरी वा गलत लाभ लिने गरी वा आममानिसमा हिंसा, आतङ्कलाई प्रेरित गर्ने गरी प्रकाशन भएका सामग्रीहरूमाथि पूर्णतः प्रतिबन्ध लगाउँदै भ्रामक सूचना सम्प्रेषण गर्नेमाथि सो सूचना वा समाचारले पारेको प्रभाव र समाचार प्रकाशित गर्नेको नियतका सम्बन्धमा प्रेस रजिस्ट्रारको कार्यालयसँग परामर्श लिइ साइबर सुरक्षासम्बन्धी कानूनअनुसार कारबाहीको व्यवस्था मिलाइनेछ ।	पत्रकारिता गर्ने उद्देश्यका अनलाइन माध्यमलाई दर्ता गराउनुपर्नेछ । त्यस्ता अनलाइनले कानून र पत्रकार आचारसंहिता पालना गर्नुपर्नेछ ।	पत्रकारिता गर्ने अनलाइन र अरू अनलाइनबीच फरक हुन्छ । पत्रकारिता गर्ने अनलाइनले गलत गरे त्यसको छानबिन गरी प्रेस काउन्सिल नेपालले कारबाहीको प्रक्रिया अघि बढाउन सक्छ । त्यसैले फौजदारी कारबाही गर्ने प्रावधान राख्नुहुँदैन ।
३.९.३.	आमसञ्चार माध्यमले राजनीतिक सङ्गठनका नाममा निर्वाचनको समय वा अन्य समयमा निर्वाचनको स्वच्छता र सार्वजनिक मर्यादामा प्रतिकूल प्रभाव पार्ने विज्ञापन वा अन्य सामग्री प्रवाहित गर्न नपाउने गरी आवश्यक कानुनी व्यवस्था गरिनेछ ।	आमसञ्चार माध्यमले दलीय संस्कार र सार्वजनिक मर्यादाअनुसार रहेर राजनीतिक दलका सूचनामूलक जानकारी विज्ञापन सामग्री प्रवाहित गर्न सक्नेछन् । तर त्यसो गर्दा दलहरूको हैसियतअनुसार समय निर्धारण गर्न आवश्यक हुन्छ । निर्वाचनको समयमा निर्वाचन आयोगको आचारसंहिता पालन गर्नुपर्छ ।	राजनीतिक दलहरूले दलीय संस्कार र सार्वजनिक मर्यादाअनुसार आफ्ना जानकारीमूलक सामग्रीहरू विज्ञापनका रूपमा आमसञ्चार माध्यमहरूलाई दिन सक्ने व्यवस्था हुनुपर्छ । किनकि आमसञ्चार माध्यमहरू राजनीतिक सञ्चारको प्रचार/प्रसार गर्ने माध्यम हुनुपर्छ ।
३.९.४.	आमसञ्चार माध्यमले कुनै निश्चित विचार, धर्म र आस्था अथवा ब्रान्ड, उत्पादन वा सेवाको मात्र प्रचार वा एकाधिकार रहने गरी प्रकाशन, प्रसारण वा प्रदर्शन गर्न नपाउने गरी आवश्यक कानुनी व्यवस्था गरिनेछ ।	आमसञ्चार माध्यमले नेपालको भाषिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, वैचारिक विविधतालाई सम्मान गर्दै ब्रान्ड, उत्पादन वा सेवाको विविधतालाई सम्मान गर्नुपर्छ ।	लोकतन्त्रमा विविधतालाई सम्मान भएपछि एकाधिकार नहुने भएकाले ।

‘सङ्घीयतामा मिडिया नीति तथा कानुन’ शीर्षकको पुस्तकमा सङ्घीय संरचनाअन्तर्गत सङ्घ र प्रदेशहरूले तयार पारेका मिडियासम्बन्धी नीति तथा कानुनका कमी/कमजोरी केलाउँदै संशोधनका लागि टिप्पणी तथा सुझाव दिइएको छ।

सेन्टर फर मिडिया रिसर्च-नेपाल मिडियाका नीतिगत तथा व्यावहारिक पक्षमा अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने संस्था हो। सेन्टरले मिडियासम्बन्धी अनुगमन, छलफल, तालिम, गोष्ठी, सेमिनारलगायत कार्य गर्छ।

प्रकाशक

सेन्टर फर मिडिया रिसर्च-नेपाल

काठमाडौं, ३२

पो. बक्स नं. : २४६२२

इमेल : cmrnepal@butmedia.org.np

वेब : www.research.butmedia.org

www.mediapolicy.org.np